

πn
3825

In
3825

HELMSTADIVM

SECVLIS XIV. ~~---~~ XV.

PER

FRAVWENRADAM

VALDE ADFLICTVM

*TANDEM DIPLOMATIBVS ET BVLLIS
MAGNI PII DVCIS BRVNSVICENSIS
IOANNIS AC HENRICI ABBATVM WERDINENSIVM
MARTINI V. PAPAE ET FRIDERICI III. IMPERATORIS
MAGNO CONATV AB EADEM LIBERATVM.*

E MVSEO

IO. ANDR. SCHMIDII D. P. P.

ABBATIS MARIAEVALLENSIS.

HELMSTADII,

TYPIS HERMANNI DANIELIS HAMMII, ACAD. TYPOGR.

14.

EX eo tempore , quo mihi consensu nobilissimi & amplissimi senatus Helmstadiensis perlustrare licuit archivum , quod in nova curia asservatur , varia observavi , quae statum ecclesiae , curiae , civitatisque secundum atque adversum concernebant. Longe plura & maiora sperare potuissem , nisi post mortem *Henrici VI.* imp. quae anno *M CXC VII.* in Sicilia accidit , *Philippo* Sueviae & *Ottone* Saxoniae ducibus de imperio dimicantibus , (a) *Ludolphus XVII.* Magdeburgensium archiepiscopus , *Ottoni* imp. infensissimus , *Philippo* autem in castris iunctus , haereditaria illius bona in itinere Brunsvigam versus expugnans & incendens , etiam Helmstadium nostrum anno *M CXC IX.* diripuisset & totum in cineres redegisset. (b) Periere enim tunc , culpa unius episcopi , cuius munus erat innocentes servare , non perdere , plurima priscae antiquitatis monumenta , has vicinasque regiones illustratura , & rapaci flammae leve ac breve dederunt pabulum. Ingens hoc esse damnum , nullo unquam modo reparandum , facile intelligent illi , qui mecum cogitabant , urbem illam esse antiquiorem urbibus vicinis omnibus , Magdeburgo , Goslaria , Halberstadio & Brunsviga. Cum vero factum infectum fieri nequeat , nobisque praeter illorum desiderium nihil relinquatur , nostrum nunc erit iis uti fruique

A 2 bonis,

(a) Krantz. Sax. lib. 7. c. 15. p. 183. sq. (b) Chron. Magdeb. ap. Meibom. tom. 2. opp. p. 329.

bonis, quae post seculi decimi tertii initium fuere servata: atque totos in eo esse, ut eadem ab oblivione & interitu vindicentur. Ea inter inveni, quae parochialis templi *S. Stephani*, ante haec tempora extra urbem sita, hiltoriam respiciunt, multorum scilicet episcoporum indulgentias, ad fabricam illius promovendam concessas, fraternitates corporis Christi, & B. Mariae praecipue in varia pauperum commoda institutas, officia ecclesiastica, novarum missarum fundationes, dotationes altarium in usus ecclesiae rectorum & plebanorum, solennes eleemosynarum erogationes, *spensas* olim dictas, & quae non alia. Deprehendi praeterea, senatus Helmstadiensis, cuius diverforum officiorum tituli in diplomatibus leguntur, nec non totius civitatis magnam illo aevo ubique fuisse autoritatem: unde factum scimus, quod ab aliis civitatibus, episcopo etiam Halberstadiensi, iudices fuerint delecti, foederibus aliarum civitatum se adsociaverint, & ab Hanseatica quoque societate literas acceperint. Praecipue autem in illis documentis summa cum voluptate notavi senatus providam curam, quam erga cives suos quavis data occasione indefessam demonstravit, sive eorum utilitates essent iuvandae, siva damna repellenda. Vnicum ea de re in publicum hac vice producere argumentum, quando senatus in abrogatione consuetudinis illius, quae *Frawenrada* vocabatur, quaeque cives plurimos ad incitas fere redegerat, per multos annos desudavit, neque cessavit, nisi ea penitus extirpata. Laboris huius mentionem quidem fecit B. *Henricus Meibomius* senior, immortale Iuliae nostrae decus, in oratione *de origine Helmstadii*, (a) qui ad literas provocavit, infra a me iuxta

(a) loc. cit. tom. 3. p. 233. ubi ita se habent B. Viri verba: Anno 1358. Ioannes abbas Werthiniensis ad instantiam senatus, ne cives depauperarentur, abrogavit consuetudinem illam, qua postulabatur ab exteris, qui uxores ex urbe Helmstadio duxerant, ut nullo

iuxta annorum seriem adducendas; cum vero pro ratione scopi, quem eo tempore vir laudatus habebat, brevibus id fieret, nec hodie quis, tabulis prius non inspectis, intelligat ex illis verbis, qualis ista tam noxia consuetudo fuerit, ex re esse putavi, totum negotium cum ipsis diplomatibus exhibere ad historicam huius capituli illustrationem. Quo ipso tamen nemo putabit, me falcem in alienam messem mittere, cui nec animus, nec vires sunt vel argumenti huius naturam explicandi aut quaestiones in eo occurrentes enodandi: id potius ago, ut in horis succisivis, si quae mihi conceduntur, historiae huius civitatis aliquid a me detur, simulque aliis inferviat, quod cuius integrum esse arbitror.

Scilicet ante haec tempora obtinuerat ex iure saxonico apud Helmstadienses, quemadmodum & vicinos alios, *Franwenrada*, *Vrowenrada*, quae in literis & iuris & consuetudinis nomine venire solet. Est vero *Franwenrada* idem ac *Frauwegereed*, respondetque *Geradae*, quatenus opponitur *Hergewentae*, quali *Heergewand* sive *Heergereeth*. Alias enim vox *Geradae* in generali significatione accepta, denotat omnis generis utensilia, *geräthe*, quae ad usus communes rei familiaris sunt destinata: ex usu autem specialiter sumitur de illis utensilibus, quae usibus foeminarum pro mundo & ornatu muliebri sunt concessa, ut omnes vestes muliebres, incisi panni, & tela itidem caesa ad usum mulieris, lectisternia, & argentea meliora, annuli aurei & alia muliebria plurima. Hanc ergo posteriorem acceptionem

A 3

Saxones

unquam id tempore in posterum alicui liceat. Confirmavit id statim Dux Magnus, & biennio post Henricus abbas, Joannis successor. Cum vero subinde essent, qui contradicerent, ratum id habuit Martinus papa ad annum 1421. & demum Fredericus imp. augustus, qui non hoc tantum, sed simul omnia urbis privilegia, quae ab abbatibus Werthinensibus vel habuerint, vel habeant, ad annum 1458, confirmavit.

Saxones nostri, quibus prae aliis saepe datum fuit ver-
bis significantibus res quasdam exhibere, maluerunt
exprimere per *Frauwennradam, Vrowennradam*, ad omnem
excludendam ambiguitatem. Ex tenore huius con-
suetudinis uxore defuncta petere utensilia illa poterant
haeredes ex foemina proximi, siue domestici siue exteri,
proxime descendentes, dein his deficientibus ascen-
dentes, & tandem agnati atque cognati, exclusis ma-
rito eiusque filiis. Quamvis autem cum *Heergewetta*,
tum *Frauwennrada* rationes habuerint non contemnen-
das, ob quas olim fuerant introductae: successu tamen
temporis factum, ut, prava hominum interpretatione,
utensilium istorum, quae ad usum praeprimis mulierum
referebantur, immodica plane statueretur quantitas,
ex qua non tantum variae lites obortae, sed & singula-
re praecidium ac damnum in maritos atque liberos,
nec non ipsam rempublicam redundavit; dum mariti,
bonis illis subtractis, ad extremam saepe paupertatem re-
daeti, solum vertere cogebantur. Accidit idem hoc
Helmstadiensibus, ut ex singulis fere diplomatibus con-
stabit, praecipue autem ex Martini V. bulla, cuius
particulam, quae sine dubio ex literis senatus desumpta,
in antecessum dabimus, ita se habentem: — *talem in*
oppido ipso detestabilem viguisse aliquandiu tuncque observari
consuetudinem, quod inter coniuges inibi mulieribus sublatis
de medio & superstitibus maritis, omnia & singula vestimenta,
lectisternia, popula, torcularia, aurea & argentea, annuli aurei
& alia muliebria, Vrowennrade vulgariter nuncupata, ac pro
ipsarum ornamentis mulierum deputata bona, in quibus plerum-
que coniugum eorundem substantiae pars consistebat potior, mu-
lierum praedictarum ex suarum parte naturum haeredibus pro-
ximis cesserant, maritis ipsis ac etiam coniugum eorundem
extantibus liberis plerumque propterea pauperiaris & egestatis
notae subactis, unde plures ex illis debitorum & aliorum one-

rum sarcinis obvoluti exules fieri cogebantur ab oppido memorato &c. Cum vero boni magistratus sit, quoties observat, constitutiones quasdam in damna & perniciem subditorum, imo ipsius reipublicae, tandem vertere, istas vel mutare vel abrogare, prout rerum status exegerit: etiam senatus Helmstadiensis, easdem officii partes expleturus, in eo totus fuit, ut ab illis, penes quos in ordine ecclesiastico & civili summa tunc temporis potestas erat, concessionem & facultatem impetraret consuetudinem istam *Frauwerradae* penitus tollendi. Literis ergo humillimis anno M C C C L V I I I. senatus adiit MAGNUM ducem Brunsvicensem, nec non IOANNEM abbatem Werdinensem & Helmstadiensem, qui tunc temporale dominium in oppido habebant, atque ab his, proposita civium suorum conditione misera, potestatem accepit ac omnimodam auctoritatem ius istud evellendi, ab HENRICO quoque abbate Werdinensi, JOANNIS successore, statim anno M C C C L X I. confirmatam. Ut vero his decretis maius accederet robur, idem senatus anno M C C C C X X. a MARTINO V. pontifice summo, & anno M C C C C L V I I I. a FRIDERICO III. romanorum imperatore eorundem confirmationem supplex rogavit, & ab utroque clementissime obtinuit, imo ab eodem FRIDERICO omnium simul iurium & privilegiorum, quae a ducibus Brunsvicensibus & abbatibus monasterii Werdinensis acceperat civitas, approbationem plenissimam. Hae literae postea ubique terrarum vicinarum instar scuti omnibus, qui utensilibus istis inhiabant, obiciebantur, post integri seculi decursum Helmstadienses ab hoc malo tandem liberantes.

Sed iucundius forte erit, ipsa legere diplomata eo ordine, quo fuerant exarata. Literae quidem senatus & civitatis, quibus abrogationem *Frauwerradae* quaesiverant, sine dubio in monasterio Werdinensi & Romae
adhuc

adhuc affervantur; tenor autem earum facillime colligi poterit ex diplomatibus & bullis ea de re datis. Illorum primum est Magni ducis Brunsvicensium, quod ita se habet:

M CCLVIII.

In nomine Domini Amen. Nos MAGNVS dux Dei gratia in Brunsvich ad notitiam omnium, quorum interest aut interesse poterit, cupimus pervenire. Cum Dominorum inter se subditorum commodis damnosa evellendo profectuosaque inserendo legalius insudare. Hinc est quod nos in quantum nostra de iure interest seu interesse poterit, maturo consilio cum nostris fidelibus praehabito damus & per praesentes concedimus nostris fidelibus consulis ac civibus opidi Helmstad potestatem ac omnimodam auctoritatem abrogandi quoddam ius ibidem reipublicae praecudiale & dampnosum pluribus de causis, prout experientia haecenus docuit & nostris auribus veraciter insonuit, quo hereditariae successiones in rebus hereditariis muliebribus, proprie Vrowenrad dictis, locum haecenus habuerunt, & nos id ipsum evellimus, evulsionem nec non abrogationem ipsius praesentibus confirmantes: ita videlicet quod istud ius inibi imperpetuum amplius nullatenus relevetur. Non obstante quod simile ius in civitate Magdeborch viget seu frequentetur, ad cuius consistorium a tribu wali Helmstadiensi est consuetum appellari, cum hoc visum fuerit expedire. Nihilominus si quid contra huiusmodi dationem nostram seu concessionem attemptatum fuerit per appellationem, per simplicem querelam vel quovis alio modo, decernimus ipso facto esse irritum & inane, volentes dictos consules & cives nostros nostri opidi Helmstad in abrogatione dicti iuris & ipsius abrogationis confirmatione contra quoslibet proplacitare, defensare diligenter opera & tueri. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesenti literae est appensum. Datum anno Dni. MCCC LVIII, ipse die beati Thome apostoli.

Est Brunsvicensis dux MAGNVS, cognomento Pius, MAGNI Torquati, (a) a torque argenteo, quem in paren-

(a) Kranztio dux catenatus vocatur l. c. lib. 9. cap. 26. p. 157.

tis ludibrium collo gestabat, dicti pater, ad quem non uno nomine, post mortem fratris OTTONIS *Largi*, terras Brunsvicenses pervenerant. (a) Hunc adire necessum habebant Helmstadiensis: ipsorum enim oppidum situm erat in illius territorio, & dux praeterea gaudebat monasterii advocatia, a maioribus ad eum devoluta, per quam tenebatur illos tueri, defendere, atque a damnis, ut ipse fatetur in literis, pro virili liberare. Praestitit id quoque dux egregie, & contra vel dicentibus, vel agentibus consuetam a tribunali Helmstadiensi ad consistorium Magdeburgense appellationem denegavit, vel, si facta fuerit, irritam ac inanem declaravit. Dederat namque GERHARDVS abbas Werthinensis civibus hoc privilegium, ut, si quis gravatum se a iudice crederet, ad scabinos Magdeburgicos ei liceret appellare & litem devolvere; quod hoc in casu, simili iure in civitate Magdeburg vigente, fieri non poterat.

Cum vero urbis dominium adhuc spectaret ad abbates Werthinenses & Helmstadienses, horum quoque auxilium erat implorandum, quod eodem anno & die senatui gratiose conformiterque ducali diplomati, concessit IOANNES, in ordine secundus, de *Arschot*, ex Brabantiae principum sanguine natus, (b) qui abbatae utriusque ab anno MCCCXLIV. iam praefuerat. Dedit is sequentes literas:

In nomine Dni. Amen. Nos IOHANNES dei gratia^m CCCXLV. abbas monasterii Werthinensis ad notitiam omnium quorum interest aut interesse poterit cupimus pervenire. Cum iura condentis aut ea defendere debentis inter sit, utilitate publicae rei ac circumstantiis personarum, iuribus utentium, pensatis, iniqua, praepiudicialia & dampnosa evellere, aequa vero & commodosa deliberare inferere seu condere, taliaque tueri toto conamine ac
B *firmare.*

(a) ibid. cap. 31. p. 255. (b) ut habet R. P. Gregor. Overham, praepositus Helmstad. in annal. monast. Werthiu. & Helmstad. MSus.

firmare. Unde cum quodam iure hactenus in oppido nostro Helmstedt diuinius iam seruato, haereditariae successiones in rebus haereditariis muliebribus, quae proprie Vrowenrad dicuntur, locum communiter habuerunt, quod ius pluribus de causis res publicae dicti nostri oppidi, prout veritatibus luce clarioribus didicerimus, intolerabiliter est dampnosum; Quarum ceteris caeteris una causa est, quia cum ibidem duorum coniugum una moritur, & magna pars interdum potiorum bonorum talium coniugum in rebus huiusmodi muliebribus consistat, talibus haerediti muliebri seu haereditibus traditis aut conditis, coniux superbes seu maritus viduatus cum suis liberis vel sine ipsis aliquando totum tempus vitae suae in egestate vel alio modo indecenti statui suo misere deducit, imo ipsam finit in obligatione aeris saepius alieni. Hinc est quod nos matura deliberatione praehabita de consensu capituli damus, per praesentesque concedimus nostris fidelibus consulibus ac civibus praedicti nostri oppidi Helmstedt, quantum in nobis est, plenam facultatem, potestatem nec non omnimodam auctoritatem tollendi, euellendi ac penitus abrogandi huiusmodi consuetudinem in saepedicto oppido Helmstedt, quo ibidem haereditariae successiones in rebus haereditariis muliebribus praemissis locum sibi hactenus vendicabant, ipsis evulsionem nec non abrogationem eiusdem iuris seu consuetudinis in Helmstedt perpetuo duraturam, praesentibus confirmantes; ita videlicet quod ius ipsum in ibidem amplius in perpetuum nullatenus reuiuicet, non obstante, quod simile ius in civitate Magdeborch vigeat seu frequentetur, ad cuius consistorium a tribunali Helmstedtensi est consuetum appellari, cum hoc visum fuerit expedire. Nihilominus, si quid contra huiusmodi nostram dationem seu concessionem attemptatum fuerit per appellationem, per simplicem querelam, vel quouis alio modo, decernimus ipso facto esse irritum & inane. In cuius rei & facti testimonium propter maiorem certitudinem sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum & actum Werdens anno Dni. MCCC LVIII. ipso die beati Thomae apostoli.

Hoc

HOC IOANNE die IV. Octobris anno M CCLX. defuncto, eidem in abbatia mox successit HENRICVS II. Comes de Wildenberg, a quo, cum sequente anno in Coenobium S. Ludgeri prope Helmstadium venisset, senatus Helmstadiensis statim confirmationem literarum, ab antecessore datarum, petiit & obtinuit cum clausula novi arctiorisque mandati, contra externos directi, cuius tenor est sequens:

In nomine sanctae & individuae Trinitatis. HINRICVS M CCLX,
 dei gratia abbas monasterii Werdinenfis ordinis Benedicti Coloniensis dioeceseos, sacri imperii princeps devotus, omnibus & singulis in perpetuum praesentes literas visuris vel audituris, & specialiter dilectis sibi discretis & circumspiculis viris, magistris civium, consulibus & toti universitati oppidi sui Helmstede Halberstadenfis dioeceseos, salutem in domino sempiternam. Sane petitio vestra nobis oblata, ut literas quasdam vestras per quondam Dnum Iohannem praedecessorem nostrum dilecti monasterii abbatem ultimum pia recordationis concessas & indultas super quodam iure novo in oppido nostro Helmsted praedicto observando, scilicet quod res seu exuviae, quae dicuntur laica lingua Vrowenrade, relictae per mulieres & feminas nulli extra oppidum Helmsted praedictum quoquomodo porrigi, dari vel praesentari debeant, confirmare & ratificare dignaremur; qua petitione benigne accepta, & circa eam singulis pensandis pensatis & considerandis diligenter consideratis, perspectoque, si eam admiserimus, rem publicam in ipso oppido nostro Helmsted uberius vigere, commodius gubernari & defendi, nec non res atque facultates oppidanorum eiusdem oppidi nostri tutius conservari, ipsam petitionem vestram exaudiri & admitti dignam censemus, & non solum praedictas literas quondam domini IOHANNIS abbatis praedecessoris nostri praedicti nobis oblatas quae sic incipiunt: In nomine domini Amen. Nos IOHANNES Dei gratia abbas monasterii Werdinenfis &c. con-

firmare ac ratificare decrevimus, sed etiam ex certa scientia de novo condimus & statuimus in his scriptis, & ab omnibus & singulis praedicti nostri oppidi Helmeſted incolis ſive oppidanis ex nunc in antea (id eſt, in futurum) perpetuis temporibus inviolabiliter obſervari volumus, & mandamus: videlicet, quod exuviae mulierum praedictae, per mulieres in eodem oppido nostro Helmeſted ex nunc iuxta viam univverſae carnis mortis exſolvendo debitum decedentes relictae, nulli nullo tempore extra oppidum Helmeſted ſaepe dictum porrigantur, aut quoquo modo porrigi, dari, vel praesentari praesumantur. Eſi quisquam contra hanc conſtitutionem noſtram fortaſſis appellare decreverit ad ſedem iudicii altioris, huiusmodi appellanſem decernimus & ſtatuiſmus ad appellandum admitti non debere, nec eius appellationi deſerri, ſed ipſam appellationem irritam, caſſam & omnino nullam reputari, teneri & haberi. In cuius rei teſtimonium ſigillum noſtrum duximus his literis appendendum. Datum Helmeſtede anno Domini MCCC. ſexageſimo primo. In die feſto conceptionis beatae Mariae virginis glorioſae.

Inter ea, quae in his literis ſunt obſervanda, eminet praecipue illud, quod HENRICVS abbas ſeipſum appellet ſacri imperii principem devotum; cum tamen conſtet, abbatiam Werdinenſem eſſe quidem ſacri romanſ imperii liberam & exemptam, illius autem abbates reverendiſſimos hodie non accenſeri imperii principibus. Id quidem a ſumme venerabili Dn. Roberto von Bockhorſt, praepoſito ad S. Ludgerum, edoctus ſum, HENRICVM I. comitem quoque de Wildenberg in diplomatibus ann. MCCXC. & XCI. ab ipſo RVDOLPHO romanorum rege appellari principem noſtrum dilectum; ſed in ſucceſſorum literis tale quid me legiſſe non memini; neque intermiſſionis ab hoc facto rationem huc uſque indagare potui. Porro nec iſtud veritati eſt conveniens, Vrowenradam in oppido Helmeſtede illo tempore potuiſſe ſalutari ius novum, quod Ioannes anteceſſor nominavit deutius iam ſervatum, ipſo iuris ſaxonici uſu idem indicante. In terea tamen

tamen HENRICVS speciatim praecepit suis oppidanis, ne quid de haereditatibus muliebribus extra oppidum porrigerent, quod in prioribus saltem in genere prohibitum legimus. Sine dubio enim in superiorum voluntate statim acquirere oppidani, exteris vero maior rigor erat ostendendus.

Hac ratione consultum quidem fuit Helmstadiensibus, ut liberarentur ab obligatione res mulierum relictas extradendi cum oppidanis, tum exteris in terris Brunsvicensibus: cum vero extranei vicinarum & remotiorum terrarum, episcopis aliisque ecclesiasticis subiectarum, non aequae se putarent ad haec mandata adstrictos, & utensilia ista nihilominus postularent, atque denegantibus varias moverent lites, novum remedium post sexaginta annos huic malo erat opponendum. Anno nimirum MCCCCXX. senatus Helmstadiensis totum negotium ad pontificem romanum MARTINVM V. detulit, ab eoque petiit, ut abrogationi & extinctioni *Froenradae*, per MAGNVM duce[m] & IOANNEM abbatem *Werdingensem* concessae, confirmationis apostolicae robur adderet. Vti vero alias summis pontificibus in more positum fuit, quascunque causas, quae ad ipsos deferebantur, lubentissime acceptare, illis quovis modo consulere, & hoc ipso potestatis suae amplitudinem ostendere: ita & *Martinus V.* dilectis filiis proconsulibus, consulibus & universitati oppidi Helmstadiensis paterna auxilia denegare noluit. Haerebat is tunc Florentiae, ad quam, finito concilio Constantiensi, superiori iam anno die XXVI. februarii venerat, cum illi non liceret in urbem Romam, contrariis seditiosorum factionibus fluctuantem, tuto se conferre. Quamvis autem ibi in maioribus fuerit occupatus, scilicet in liberandis, ex manibus aliorum, ecclesiasticis ditionibus, non tamen ea, quae minoris momenti negotia videbantur, voluit negligere: sed potius, quod ipse perspectum satis non

habebat, BERTOLDO cognomento *Keghel*, (a) abbati Regio-
Lothariensi in mandatis dedit, ut cognita prius causa
abrogationem & extinctionem huius consuetudinis
approbaret & confirmaret. En ipsam bullam!

MECCCLXX.

MARTINVS episcopus servus servorum Dei dilecto fratri
abbati monasterii in regali Lutera Halberstadenſis dioceſeos
ſalutem & apoſtolicam benediſſionem. Sic in eminentis apo-
ſtolicae dignitatis ſpecula conſtitutos ſidelium nos convenit quo-
rumlibet qualitates attendere, ſicque ipſorum ferventer invigi-
lare proſectibus, ut ab eis cuiusvis diſpendii auferatur maſeria,
illis nihilominus, quae pro ipſorum indemnitatibus provide facta
comperimus, ut illibata perſiſtant, apoſtolici adiacentes munimi-
nis firmitatem. Sans pro parte dilectorum filiorum proconſu-
lum, conſulum & univerſitatis oppidi Helmſtedenſis Halberſta-
denſis dioceſeos nobis nuper exhibita petitio continebat, quod
olim quondam MAGNVS dux Brunſvicenſis & IOHANNES abbas
monaſterii Werdenenſis ordinis Sui Benediſſi Halberſtadenſis
praedictae & Colonienſis dioceſium, qui tunc temporale domini-
um in dicto oppido habebant, provide recensentes talem in oppido
ipſo deteſtabilem vigiſſe aliquamdiu tuncque obſervari conſue-
tudinem, quod inter coniuges inibi, mulieribus ſublatis de me-
dio & ſuperſtitibus maritis, omnia & ſingula veſtimenta, lecti-
ſernia, pepula, torcularia, aurea & argentea meliora, annuli
aurei & alia muliebria, Vrowenrade vulgariter nuncupata,
ac pro ipſarum ornamentis mulierum deputata bona, in quibus
plerumque coniugum eorundem ſubſtantiae pars conſiſtebat potior,
mulierum praedictarum ex ſmarum parte matrum haeredibus pro-
ximis ceſſerant, maritis ipſi ac etiam coniugum eorundem
exſtantibus liberis plerumque propterea paupertatis & egeſtatis
notae ſubactis, unde plures ex illis debitorum & aliorum onerum
ſarcinis obvoluti exules fieri cogebantur ab oppido memorato, vo-
lentesque ipſi dux & abbas ſuper his, quantum in eis erat, dictis
proconſulibus, conſulibus & univerſitati ſalubriter providere,
ipſis

(a) vid. ſumme venerabilis abbas Fabricii in *weiterm Bericht vom
Stift Königs-Lutec.* p. 39.

ipsis abrogandi, annullandi, & penitus extinguendi consuetudinem huiusmodi auctoritatem concesserunt pariter & facultatem. Cum autem, sicut eadem petitio subiungebat, postmodum ipsi proconsules & consules & universitates huiusmodi concessioni innitendo ad abrogationem, annulationem & extinctionem processerunt, easdem, prout in quibusdam patentibus desuper concessis litteris plenius perspicitur contineri, pro parte proconsulum, consulum & universitatis praedictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut concessioni, abrogationi, annulationi & extinctioni praedictis pro eorum subsistentia firmiori robur apostolicae confirmationis adiacere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui de praemissis certam notitiam non habemus, huiusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus, si & postquam tibi de praemissis legitime constiterit, concessionem, abrogationem, annulationem ac extinctionem praedictas & quaecunque inde secuta auctoritate nostra approbes pariter & confirmes. Datum Florentiae VIII. KL. Iunii pontificatus nostri anno tertio.

Hanc bullam senatus Helmstadiensis per syndicum suum *Fridericum Karlstorp* statim exhibuit abbati Regio-Lothariensi, cuius nomen quidem non fuit expressum, *Bertoldum* autem fuisse, & instrumentum sequens, & altera Martini papae bulla indicant. Hic ergo audita causa, cognitisque damnis, quibus ex ea premebatur civitas Helmstadiensis, & praeterea examinationis *Magni ducis Brunsvicensis*, nec non *IOANNIS & HENRICI* abbatum *Werdinensium* literis, consuetudinem istam abrogantibus, auctoritate apostolica fretus, non duntaxat illas peculiari instrumento, coram notario & testibus formato, *Brunsvigae* in curia *Henrici* abbatis *S. Aegidii* confirmavit, sed & *universis* archiepiscopis, episcopis, archidiaconis, iudicibus & officialibus, tam spiritualibus quam secularibus &c. id notum fecit, inhibuitque in virtute sanctae obedientiae & sub poena excommunicationis, ne quis

ne quis eorum contra abrogationem toties repetitam & approbatam quidpiam innovare praesumeret. Dabimus ipsum documentum, sequentem in modum se habens:

ccccxxx.

Universis & singulis praesentes literas inspecturis. Nos BERTOLDVS Dei gratia abbas monasterii sanctorum Petri & Pauli in regali Luttera ordinis Sci Benedicti Halberstadenfis dioecesis tenore praesentium notum facimus, quod nuper honorabilis vir Dominus Fredericus Karlstorp, syndicus & notarius proconsulum, consulum & universitatis oppidi Helmstadiensis Halberstadenfis dioecesis nobis pro parte eorundem literas sanctissimi in Christo patris & Dni nostri Domini MARTINI divina providentia papae quinti, eius vera bulla plumbea cum cordula canapis more romanae curiae bullatas, sanas & integras non vitiosas sed prorsus omni vitio carentes praesentavit, quas cum ea qua decuit reverentia recepisse noveritis in haec verba: MARTINVS episcopus servus servorum Dei dilecto filio abbati monasterii in regali Luttera Halberstadenfis dioecesis. Salutem &c. Post quarum literarum apostolicarum praesentationem & receptionem adprobandum & certificandum nos decretis pasentibus literis super abrogationem, annulationem & extinctionem cuiusdam pravae consuetudinis super receptione & extorsione quorundam clenodiorum inter coniuges in oppido praedicto commorantes etiam uxore mortua ab aliquibus haeredibus eiusdem mulieris alias extorsorum, de quibus in dictis literis apostolicis fit mentio olim illustris principis Domini MAGNI ducis Brunsvicensis nec non religiosorum virorum Dominorum olim IOHANNIS & HINRICI de Wildenberge monasterii Werdenensis ordinis Sci Benedicti Coloniensis dioecesis. successive abbatum, sigillis eorum ne apparuit sigillatis & ipsis literis eorum nobis productis & exhibitis diligenter visis & sigillis earum examinatis tenore infrascriptorum & rimatis, praefatus dominus Fredericus nomine dictorum proconsulum, consulum & universitatis nos cum instantia, ut eas & contenta in eis auctoritate apostolica

apostolica nobis in hac parte commissa approbaremus & confirmaremus humiliter requisivit, unde attendentes huiusmodi requisitionem iustam & consonam rationi, volentes igitur mandatum apostolicum nobis in hac parte directum reverenter exequi merito, ut tenemur, ipsis literis exemptionis, abrogationis, annulationis consuetudinis praedictarum diligenter per nos requisitis & examinatis, ut profertur, & ea quae in literis apostolicis praedictis contineri reperimus veritate fulcire. Igitur easdem literas dictorum Domini MAGNI ducis, IOHANNIS & HINRICI abbatum & contenta in eis atque abrogationem, annulationem, extinctionem consuetudinis praedictae per eosdem olim MAGNUM ducem Brunsvicensem, IOHANNEM & HINRICUM successive abbates provide factas, auctoritate apostolica nobis in hac parte commissa approbamus & confirmamus, per nos decernentes ex nunc & in antea seu in futurum, quicquid contra praefatas abrogationes, annulationes, extinctiones consuetudinis praedictae attemptatum fuerit seu in futurum contigerit attemptari irritum & inane, prout etiam praefatus dominus noster papa MARTINVS in suis literis apostolicis praedictis similiter decrevit, nullius fore roboris vel momenti, nihilominus vobis universis archiepiscopis, episcopis, archidiaconis, iudicibus & officialibus tam spiritualibus quam secularibus quibuscunque nominibus censeantur, cuiuscunque status, universitatis, conditionis & praeminentiae existunt & cuilibet vestrum praemissa omnia & singula intimamus, insinuamus & notificamus, ad vestram notitiam deducimus & deduci volumus per praesentes, ne de praemissis confirmatione & approbatione, ignorantiam praesendere valeatis, verum etiam vobis universis & singulis praedictis & cuilibet vestrum in virtute sanctae obedientiae & sub poena excommunicationis, quam in rebelles quoscunque, trium tamen dierum canonica monitione praemissa, ferimus, in his scriptis districte inhibentes, ne contra praemissas abrogationem, annulationem, extinctionem, confirmationem apostolicas tacite vel expresse, directe vel indirecte, in prauiudicium praedictorum proconsulium, consulum & universitatis & exemptionis seu confirmationis

C

firmationis

firmationis, postquam vobis de confirmatione seu approbatione
 praedictis confiterii, quicquam praesumat innovare seu attem-
 piare, seu aliquis vestrum praesumat etiam sub poenis & com-
 minationibus in eisdem literis apostolicis expressis. Tenor vero
 literae olim MAGNI ducis Brunswicensis fuit & erat talis: In
 nomine domini Amen. Nos magnus dux dei gracia in
 Brunswich ad noticiam &c. Sigillum, quod huic literae in
 capsula pergamenti appendebat, fuit rotundum in cera glauca,
 in cuius medio apparuit imago leonis currentis, literae circum-
 ferentiales erant tales, videlicet: Sigillum Dei gracia Ma-
 gni ducis Brunswicensis. Secunda literae videlicet olim IO-
 HANNIS abbatis Werdinensis tenor fuit talis: In nomine do-
 mini Amen. Nos IOHANNES Dei gracia abbas Werdin-
 ensis ad noticiam omnium &c. Sigillum quod huic literae
 appendebat fuit rotundum in cera glauca, in cuius medio ap-
 paruit imago abbatis insulati, per medium habens baculum
 pastorem in manu sinistra, & in dextra digitos duos extentos
 seu elevatos per modum benedicendi, literae circumferentiales
 erant tales, videlicet. Secretum Iohannis abbatis Werdin-
 ensis. Sequitur tenor etiam tertiae literae videlicet olim Hin-
 ricci abbatis & fuit talis: In nomine sanctae & individuae
 trinitatis. Hinricus Dei gracia abbas monasterii Werdin-
 ensis ordinis Sci Benedicti Coloniensis dioecesis. sacri
 imperii princeps devotus omnibus &c. Sigillum quod
 huic literae appendebat fuit oblongum in cera glauca, in cuius
 medio apparuit imago abbatis insulati sub cymborio (a) stans,
 habens

(a) Cymborium alias cimbarium perperam sumitur pro ciborio, quod
 hoc loco non accipitur pro pyxide, in qua asservatur eucharistia,
 sed ex usu scriptorum ecclesiasticorum pro segmine & umbraculo
 praecipue altaris, quod quatuor columnis attollitur. Corporibus
 sanctorum talia ciboria leguntur imposita, & in sigillis quoque
 personae stantes vel sedentes sub ciborio apparent. Idem est
 supra oeculum, supra cellum: id est cortina, quae quatuor colu-
 mnis attollitur, vulgo der Himmel, ut sensus sit, er stehet unter
 einem Himmel. Vid. du Fresne glossar. tom. 1. p. 982. Suicer,
 in thes. eccles., tom. 2. p. 100. Alcierr, in not. ad Anastas. p. 46, sq.

habens in sinistra manu baculum pastoralem & in manu dextra duos digitos erectos per modum benedicendi, sub cuius pede apparuit clypeus triangularis, in cuius medio figurae trium rofarum apparuerunt; literae circumferentiales erant tales, videlicet Sigillum manus Hinrici de Wildenberge abbatis monasterii Werdinensis. In quorum fidem & testimonium omnium & singulorum praemissorum & praedicta ad cautelam praesens instrumentum publicum seu processum confirmationis nostrum per Hinricum notarium publicum infra scriptum subscribi & publicari mandavimus nostrique sigilli appensione iussimus communiri. Datum & actum in Brunswyck in curia venerabilis ac religiosi viri Domini Hinrici abbatis *Sci Egidii* ibidem Halberstadenfis dioecesis anno Domini MCCCC. vicesimo, indictione tertia decima, die lunae quinta mensis Novembris hora tertia vel quasi, pontificatus dicti domini nostri papae Martini quinti anno tertio, praesentibus honorabilibus & discretis viris dominis Hinrico abbate ipsius monasterii *Sci Egidii*, Reinero decano ecclesiae sancti Cyriaci extra muros Brunswyck, Iohanne Ember rectore parochialis ecclesiae *Sci Andreae Brunsvicensis*, & magistro Arnolde de Bayensen in medicina Licentiate Clerico Halberstadenfis, Hildensemensis & Mindenensis dioecesis. testibus ad praemissa vocatis specialiter & rogatis.

Et ego *Hinricus Wessagen* Clericus Halberstadenf. dioecesis publicus imperiali auctoritate notarius, quia huiusmodi tam literarum apostolicarum, quam etiam Magni ducis Brunsvicensis, Iohannis & Hinrici abbatum praedictorum productioni, receptioni, earum auscultationi, examinationi earundemque decreto omnibusque aliis & singulis praemissis, dum sic, ut praemititur, fierent & agerentur una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque sic fieri vidi & audivi, ideoque hoc praesens publicum instrumentum per alium me praepedito fideliter conscriptum subscripsi, publicavi, & in hanc publicam formam redegei, signoque & nomine meis solitis & consuetis una cum appensione praedicti domini *Bertholdi abbatis* sigilli signavi rogatus,

C 2

Cum

Cum haec ita absolvisset abbas BERTOLDVS, muneris sibi commissi rationem sine mora apud MARTINVM papam reddidit; & certe videri prudentibus poterat, ac si fabula penitus iam esset peracta. Sed quam parum auctoritatis mandata apostolica, sub poena etiam excommunicationis denunciata, in his terris habuerint, vel ex eo constare potest, quod quidam incolae oppidi Helmstadiensis illis morem gerere noluerint, ut id propter, sequenti statim anno, senatus ad pontificem summum, Romae tunc commorantem, *querulosa sua insinuatione*, ut habent verba bullae, recurrere necessum habuerit. Mirari quis posset, cur pontificis auxilium denuo fuerit implorandum ob nonnullos oppidanos immorigeros, qui per ducem Brunsvicensem & abbatem Werdinensem facile coerceri potuissent; nisi forte observaverint vicinos episcopos & principes non impedire externos, ne tale quid molirentur, contra quos tamen priora mandata praepriis erant directa. Quicquid de eo sit, aegre id tulit MARTINVS papa, & mox per literas executorias apostolicas praecepit abbati S. Michaelis Hildensemensis & S. Sebastiani Magdeburgensis, S. Bonifacii Hamelensis, Mindensis dioecel. ecclesiarum decanis, ut abrogationem eiusque confirmationem sactam tectamque servent, & contradictiones omnes per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescant. De his omnibus nos certos reddit bulla sequens:

M CCCCXXI.

Martinus episcopus servus servorum dei dilectis filiis abbati monasterii Sci Michaelis Hildensemensis & sancti Sebastiani Magdeburgensis ac sancti Bonifacii Hamelensis, Mindensis dioecel. ecclesiarum decanis salutem & apostolicam benedictionem. Dudum siquidem pro parte dilectorum filiorum proconsulum, consulum & universitatis oppidi Helmstedensis Halberstad. dioecel. nobis exposito, quod olim quondam MAGNVS dux

dux Brunsvicensis & IOHANNES abbas monasterii Werdinensis ordinis sancti Benedicti Halberstadiensis praedictae & Colonienfis dioeces. tunc domini temporales opidi dicti considerantes quandam iniquam consuetudinem viguisse in opido memorato, ipsis proconsulibus, consulibus & universitati abrogandi, annullandi & penitus extinguendi consuetudinem huiusmodi auctoritatem concesserunt pariter & facultatem, & deinde, postquam iidem proconsules, consules & universitas ad abrogationem, annullationem & extinctionem processerant ante dictas, nobis humiliter supplicarunt, ut abrogationem, annullationem & extinctionem huiusmodi confirmare auctoritate apostolica dignaremur. Nos dilecto filio abbati monasterii in regali Littera dictae Halberst. dioeces. eius proprio nomine non expresso, nostris dedimus literis in mandatis, ut si & postquam sibi de quibusdam narratis inibi legitime constaret, abrogationem, annullationem & extinctionem praedictas & quaecunque inde secuta, approbaret pariter & confirmaret. Tenor vero dictarum litterarum sequitur in haec verba: Martinus episcopus servus servorum dei dilecto filio abbati monasterii in regali Littera Halberstadiensis dioeces. salutem &c. Cum autem, sicuti querulosa ipsorum proconsulum, consulum & universitatis insinuacione percepimus, quamvis dilectus filius BERTOLDVS abbas dicti monasterii, postquam sibi de narratis huiusmodi legitime constiterat, abrogationem, annullationem & extinctionem praedictas & omnia inde secuta approbasset pariter & confirmasset, tamen nonnulli ex incolis & habitatoribus dicti opidi abrogationem, annullationem, extinctionem & confirmationem praedictas infringere non timebant. Nos volentes quod praedictae litterae nostrae debitum sortiantur effectum, discretionis vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum per vos vel alium seu alios praefatos proconsules, consules & universitatem vel aliquem ex eis aut incolis & habitatoribus supradictis super dicta consuetudine non permittatis contra eorundem abrogationis, annullationis, extinctionis & confirmationis nostrae tenorem a quoquam indebite molestari:

non obstantibus in contrarium facientibus quibuscunque, seu, si incolis & habitatoribus praedictis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a sede apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas, non facientes plenam & expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, contradictiones per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compefcendo. Datum Romae apud Sanctum Petrum XVI. Kl. Iunii, Pontificatus nostri anno quarto.

Quamprimum haec bulla in nostras venerat terras, HENRICVS, decanus ecclesiae S. Sebastiani Magdeburgensis, utpote Helmstadio vicinior, suo & suorum collegarum nomine, pluribus non tantum archiepiscopis, episcopis & aliis viris ecclesiasticis, sed etiam ducibus, principibus aliisque magistratibus mandata pontificis feria significavit, eosque sedulo monuit, ne ipsi vel per se, vel per alios contra indultum, Helmstadiensis concessum, aliquid susciperent, vel suscipere permetterent. Delinquentibus, praemissa sex dierum canonica monitione, excommunicationem denunciavit certissimam, ea tamen differentia, ut archiepiscopis, & episcopis, ob reverentiam pontificalium dignitatum plura sextidua, & per ea plures gradus, (interdicti scil. ingressus ecclesiae, suspensionis a divinis & tandem excommunicationis) concedantur. Vices etiam suas aliis commisit rigide observandas, sola absolutione ab istis poenis sibi suisque collegis reservata. Plenius haec omnia intelligimus ex ipsis literis, quas legere iuvabit.

MCCC CXX.

Reverendissimis ac reverendis in Christo Patribus Dominis Moguntinensi, Coloniensi, Bremensi, Magdeburgensi, Pragensi, archiepiscopis, ac Halberstadeni, Hildesemensi, Merseburgensi, Missenensi, Nuenburgensi, Brandenburgensi, Havelbergensi, Lubicensi, Verdensi, Paderbornensi, Osnaburgensi, Mindensi episcopis vestrisque & cuilibet vestrum in spiritualibus & temporalibus vicariis, officialibus generalibus, abbatibus, prioribus,

ribus, praepositis, decanis, scholasticis, thesaurariis, cantoribus
 & capitulis ac personis tam metropolitianarum, quam cathedra-
 tium & collegiarum, parochialiumque ecclesiarum praedicta-
 rum, ac eorum vicariis loca-tenentibus, presbyteris, clericis qui-
 buscunque, nec non monasteriorum tam regularium, quam re-
 ligiosorum professorum personis, prioribus, guardianis; nec non
 universis & singulis illustribus principibus, ducibus Brunsvicensi-
 Luneburgensi, Bavariae & Magnipolensi, baronibus, comitibus,
 militibus, ballivis, marschalcis, & officialibus eorundem & va-
 sallis, proconsulibus, consulibus, incolis, civibus, gubernatori-
 bus, praetoribus, iustitiariis, scultetis, scabinis, iudicibus civi-
 ratum, opidorum ac universitatibus quibuscunque praesens nego-
 tium executionis tangentibus, ac illis vel illi, quos, vel quam in-
 fra scriptum tangit negotium seu tangere poterit quomodolibet in
 futurum, quibuscunque nominibus censeantur, seu quacunque
 praesulgeant dignitate, **HINRICVS** Dei & apostolica sedis
 gratia decanus ecclesiae sancti Sebastiani Magdeburgensis, exe-
 cutor ad infra scripta una cum ceteris nostris in hac parte colle-
 gis cum clausula, quatenus vos vel duo aut unus vestrum
 per vos vel alium seu alios &c. a sede apostolica specialiter
 deputatus, ad quos praesentes nostrae litterae pervenerint, salutem
 in Domino, & mandatis nostris, imo verius apostolicis, humili-
 ter obedire. Litteras executorias sanctissimi in Christo patris &
 domini nostri Domini **MARTINI** divina providentia papae quinti
 eius vera bulla plumbea cum cordula canapis more Romanae
 curiae bullatas, sanas & integras, non vitiatas, nec in aliqua sui
 parte suspectas, sed omnivittio & suspitione carentes, de & super
 certo indulto ac eius confirmatione apostolica, de quibus in ipsis
 literis apostolicis infra scriptis sit mentio, providis & circumspicis
 viris proconsulibus, consulibus, oppidanis incolis ipsius oppidi
Helmstedensis per dictum Dñm nostrum **MARTINVM** papam quin-
 tum concessas noveritis recepisse in haec verba: **MARTINVS** episco-
 pus servus servorum Dei dilectis filiis abbati monasterii
S. Michaelis Hildesienfis &c. Post quarum litterarum apo-
 stoli-

stolicarum praesentationem & receptionem fuimus pro parte di-
 ctorum proconsulum & consulum ac universitatis opidi Helms-
 denfis Halberstadenfis diocesi. in dictis literis apostolicis nomina-
 torum & expressorum legitime requisiti, ut ad executionem ea-
 rundem & maxime contra rebelles & dictum indultum praefatis
 proconsulibus, consulibus, ut profertur, concessum impediens
 procedere & literas apertas decernere dignaremur, humiliter
 fuimus requisiti. Unde attendentes huiusmodi requisitionem
 fore iustam & consonam rationi, volentes huiusmodi literas apo-
 stolicas reverenter exequi merito ut tenemur, Vobis universis
 & singulis supra dictis praedictas literas executorias ac dictum
 indultum & exemptionem & hunc universum processum, nec
 non omnia & singula in eis contenta & conscripta intimamus,
 insinuamus, ne de praemissis per dissimulatam ignorantiam vos
 excusare possitis, in futurum notificamus. Nihilominus vobis
 universis & singulis praedictis pro executione praesentium re-
 quisitis praecipimus ac etiam vos & quemlibet vestrum, quos infra
 scriptum tangit negotium seu tangere poterit quomodolibet, in fu-
 turum auctoritate apostolica nobis in hac parte commissa tenore
 praesentium requirimus & monemus primo, secundo, tertio, &
 peremptorie vobis & cuilibet vestrum in virtute sanctae obedi-
 entiae & sub excommunicationis poena & censuris infra scriptis
 distincte praecipiendo mandamus, quatenus praefatos proconsules,
 consules, incolas, inhabitatores & opidanos utriusque sexus ipsius
 opidi Helmeledenfis exemptione, indulto apostolico & confirma-
 tione praedictis seu quisque vestrum absque impedimentis, distur-
 bio, disbrigacione quibuslibet sub poenis infra scriptis gaudere
 permittatis seu quisquam vestrum permittat pacifice & quiete,
 verum etiam vobis distincte inhibemus, ne contra praedictas ab-
 rogationem, annulationem, extinctionem consuetudinis praedictae
 in praedictum eorundem proconsulum, consulum, incolarum
 dicti opidi utriusque sexus coniunctim vel divisim quidquam
 attemptetis seu attemptari praesumatis, nec eosdem proconsules
 & consules opidanos contra eandem abrogationes, annulationes
 per versae

perversae consuetudinis directe vel indirecte molesteris seu molestari faciatis, nec impediendis ipsos proconsules, consules & incolae deis seu dent auxilium, consilium vel favorem publice vel occulte, directe vel indirecte per vos vel per alios seu alium, quovis quaesito colore, alioqui in contradictores & rebelles omnes singulariter in singulos nec non impediendes ipsos proconsules, & consules, incolae opidanos seu aliquem ipsorum coniunctim vel divisim in exemptione praedicta utriusque sexus huiusmodi nostris mandatis, requisitionibus, inhibitionibus non parentes cum effectu, salva moderatione infra scripta circa vos reverendissimos patres archiepiscopos, nec non reverendos dominos episcopos, ex nunc prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc, sex dierum canonica monitione praemissa, excommunicationis, in capitula seu in consulatam vero & communitatem in praemissis, seu aliquo praemissorum delinquentes suspensionis a divinis, & in ipsa opida seu civitates, castra, villas, in quibus ipsi rebelles contradictores forte habitaverint, interdicti sententias ferimus in his scriptis. Vobis vero reverendissimis ac reverendis patribus dominis archiepiscopis, episcopis praedictis, quibus ob reverentiam vestrarum pontificalium dignitatum in hac parte duximus deferendum, si contra praemissa vel aliquod praemissorum, quod absit, feceritis per vos vel submissam personam, ex nunc prout ex tunc & ex tunc prout ex nunc, dicta sex dierum canonica monitione praemissa, ingressum ecclesiae interdicens in his scriptis: si vero huiusmodi interdictum per alios sex dies, huiusmodi sex dies immediate sequentes, sustinueritis, vos similiter, eadem sex dierum canonica monitione praemissa, ex nunc prout ex tunc vos & quemlibet vestrum rebellem suspendimus a divinis; verum etiam si praefati interdicti suspensionis sententias per alios sex dies, sex dies ultimos immediate sequentes, animis, quod absit, sustinueritis induxatis, seu aliquis vestrum sustinuerit, ex tunc prout ex nunc, dicta canonica monitione praemissa, vos & quemlibet vestrum in hac parte rebellem in his scriptis excommunicationis sententia innodamus; praeterea si ipsi rebelles cuiuscunque

D

statu

Statu fuerint seu conditionis, excepta dignitate pontificati praedicta, praesentibus nostris processibus & mandatis, imo verius apostolicis, non paruerint, & de rebellion ipsorum & cuiuslibet ipsorum pro parte dictorum proconsulum & consulum, incolarum opidi Helmstedensis certificati fueritis, eosdem rebelles singulis dominicis diebus & festiuis excommunicatos infra missarum solemniam publice de ambonibus nunciatis, seu nunciari faciatis, & non cessantes ab his, donec a nobis vel superiori nostro aliud receperitis in mandatis. Ceterum cum ad executionem ulteriorem huiusmodi negotii ad praesens aliis arduis negotiis praepeditis personaliter nequimus interesse, vobis universis & singulis abbatibus, prioribus, praepositis, decanis, scholasticis, archidiaconis, cantoribus, thesaurariis, tam cathedralium, quam collegiatarum ecclesiarum canonicis, clericis & notariis publicis quibuscunque per dictas provincias Magdeburgensem, Moguntinensem, Bremensem, Hildesemensem, Halberstadensem, civitates & dioeceses, & aliis ubilibet constitutis & eorum cuiuslibet in solidum super ulteriori executione huiusmodi mandati apostolici tenore praesentium committimus vices nostras, donec eas ad nos duxerimus revocandas, quos etiam & quemlibet vestrum requirimus & monemus, vobisque & vestrum cuiuslibet in virtute sanctae obedientiae & sub excommunicationis poena, quam in vos & quemlibet vestrum rebellem, si ea, quae vobis in hac parte committimus & mandamus, distulerint contumaciter adimplere, districte praecipiendo mandamus, quatenus infra sex dierum spatium, postquam pro parte dictorum proconsulum & consulum vigore praesentium super hoc fueritis requisiti, vel aliquis vestrum fuerit requisitus, immediate sequentium: quem terminum vobis subdelegatis & vestrum cuiuslibet pro omni dilatione & monitione canonica peremptorie praefigimus & assignamus literas huiusmodi executorias et hunc nostrum praesentem processum & contenta in eis omnibus & singulis supra dictis & aliis, quorum interest, intererit vel interesse poterit in futurum & si ipsorum vel alterius eorum praesentiam commode habere poteritis, alioquin in ecclesiis vestris capellis de ambonibus infra missarum sol-

sollemnia omnia & singula infra scripta vobis, ut permittitur, commissa debita executioni demandatis, & prout requisiti fueritis, contra rebelles & contradictores iuxta dictarum literarum executoriarum & huius nostri processus continentiam & tenorem auctoritate apostolica procedatis, ac vobis & cuilibet vestrum vices nostras plenarie committimus per praesentes, donec eas ad Nos duxerimus revocandas. Et si contingat per nos vel collegam nostrum in praemissis procedere, per hoc non intendimus dictos subdelegatos seu aliquem eorum in aliquo revocare, nisi de revocatione facta specialiter duximus rescribendum, praesentem nostrum processum ac omnia & singula iura, iustitiam & executionem volumus penes dictum dominum Iohannem vel eius procuratorem remanere, & non per vos vel aliquem vestrum contra ipsius Iohannis voluntatem qualibet detineri, laniari, vel deturpari, contrarium facientes praefatis nostris sententiis, prout in scriptis superius latae sunt, ipso facto volumus subscribere. Mandamus tamen copiam fieri de praemissis eam petentibus & habere volentibus, petentiam sumptibus & expensis: per processum autem nostrum huiusmodi nolumus nec intendimus nostris in aliquo praevindicare collegis, quo minus ipsi vel eorum alter, servato tamen hoc nostro praesente processu, possint seu possit in huiusmodi executionis negotio procedere, prout eis vel eorum alteri videbitur expedire: absolutionem vero omnium & singulorum, qui praefatas nostras sententias vel eorum aliquam incurrerunt quoquomodo, nobis aut superiori nostro vel collegis nostris tantummodo reservamus. In quorum omnium & singulorum praemissorum fidem & testimonium praesentes nostras literas sive praesens publicum instrumentum, huiusmodi nostrum processum in se continens, exinde fieri & per Iohannem notarium publicum infra scriptum subscribi & publicari mandavimus, nostrique sigilli insumus appensione communiri. Datum & actum Magdeburg in curia habitationis nostrae anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo primo, Indictione quarta decima, die martis, vicesima nona mensis Iunii, hora tertia vel quarta, pontificatus dicti Domini nostri Martini

papae quinti anno quarto, praesentibus nobilibus & discretis viris Dominis Iohanne Ember, Hildebrando Questeken canonicis ecclesiae Scti Nicolai Magdeburgensis & Nicolao Fabri perpetuo vicario in dicta ecclesia Scti Sebastiani Magdeburgensis, & quam pluribus aliis fide dignis testibus ad praemissa vocatis specialiter & rogatis.

Et ego Iohannes Brunonis clericus Verdenfis dioecel. publicus imperiali auctoritate notarius, quia huiusmodi literarum apostolicarum productioni, receptioni, monitioni, sententiarum fulminationi &c.

Per has literas executorias processumque, ab HENRICO decano S. Sebastiani institutum, satis tuti videbantur Helmstadienses contra quoscumque extraneorum insultus. Nihilominus, novo forte emergente casu, vel ut ultima & suprema huic negotio adderetur auctoritas, senatus Helmstadiensis e re sua esse duxit, ipsam adire caesaream maiestatem, eiusque celsissimum implorare auxilium. Summa rerum in imperio tunc potiebatur augustissimus imperator FRIDERICVS III. quem alii quartum faciunt, si LVDOVICO BAVARO, per maiora electorum vota electo, FRIDERICVS (a) Pulcher oppositus numeretur: & alii quintum, si in seriem imppetueniat FRIDERICVS dux Brunsvicensis & Lunenburgensis, legitime quidem electus, sed ante coronationem perfide occisus. (b) Ab eo omnium privilegiorum, quae a ducibus Brunsvicensibus & abbatibus Werdinensibus a multis retro temporibus Helmstadienses impetrarunt, & ea interspeciatim illorum, quibus consuetudo *Frowenradæ* fuit abrogata, humillime petiit confirmationem, & eius ab imperatore anno MCCC LVIII. clementissime concessae factus fuit compos, ut literae caesariae testantur:

FRI-
(a) De cuius electione, coronatione & post triennem captivitatem de imperio rom. pari potestate deinceps administrando concordia, plura habet *Lambecius*, in additamento I. ad *saeri itineris Cellensis diarium*: De Imp. Friderico Maximiliani I. patre, utrum is veritus eius nominis, an quartum, vel quintum cognominandas sit? num. 218, sqq. p. m. 69, sqq. (b) vid. idem. l. c. p. m. 81.

FRIDERICVS divina favente clementia Romanorum MCCCCLVIIII
 imperator semper augustus, ac Austriae, Stiriae, Carinthiae
 & Carniolae dux, Dominus Marchiae Sclavonicae ac Partus
 Naonis, Comes in Habsburg, Tyrolis, Pfoiretis, & in Kyburg,
 Marchio Burgoviae & Landgravius Alsaciae. Notum faci-
 mus tenore praesentium universis. Quia pro parte Burgima-
 gistri, proconsulum & consulum opidi Helmestadensis Halberst.
 dioecesis nostrorum & imperii sacri fidelium dilectorum nostrae
 imperiali maiestati extitit supplicatum, quatenus praefatis bur-
 gimagistro, proconsulibus, consulibus ac communitati dicti opi-
 di & eorum successoribus omnia & singula eorum iura, privi-
 legia, gratias & libertates, ipsis ab illustribus principibus duci-
 bus Brunsvicensibus ac etiam abbatibus monasterii Werdinensis,
 Colonienfis dioecesis, data & concessa seu datas & concessas, prout ipsa
 ac ipsas rite obtinuerunt ab eisdem, nec non cuiusdam praetensae
 consuetudinis de successione bonorum videlicet coniugarum per-
 sonarum quondam observari solitae, vulgariter Frawenrada
 nuncupatae, abrogationem & extinctionem, per praefatos Duces
 atque abbates factas & per sanctam apostolicam sedem confirmatas,
 auctoritate nostra romana caesarea confirmare dignaremur gra-
 tiose. Nos igitur supplicationibus huiusmodi benigniter incli-
 nati, animo deliberato sanoque nostrorum & imperii sacri fidelium
 accedente consilio, praedictis burgimagistro, proconsulibus, consu-
 libus & communitati opidi praedicti & eorum successoribus
 omnia & singula eorum iura, privilegia, gratias & libertates
 ipsi a praedictis ducibus, principibus nostris atque abbatibus data
 & concessa ac datas & concessas, nec non praetentam abrogationem
 seu extinctionem, in quantum ea & eas rite obtinuerunt,
 in omnibus & singulis earum clausulis, punctis & articulis, prout
 scripta sunt, seu scriptae sunt, approbavimus, ratificavimus atque
 confirmavimus, & quantum de iure debemus, auctoritate nostra
 romana caesarea ac eius imperialis potestatis plenitudine appro-
 bamus, ratificamus & confirmamus per praesentes, iuribus tamen
 nostris & imperii sacri in praemissis semper salvis. Nulli ergo
 omnino hominum liceat hanc nostrae approbationis, ratificationis

Et confirmationis paginam infringere seu ei ausu temerario quomodolibet contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, nostrae indignationis ac amissionis viginti marcarum auri puri poenas se noverit incursum: quarum unam nostri aerarii fisco, residuam vero medietatem iniuriam passorum usibus decernimus applicandas, praesentium sub nostrae imperialis maiestatis sigilli testimonio literarum. Datum Wienae vigesima prima die mensis Iunii Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo, regni nostri decimo nono, imperii vero decimo septimo. (a)

Ad mandatum Domini imperatoris Ulricus Welzli,
Vice cancell.

Huic diplomati appensum sigillum rotundum in cera glauca adhuc integrum & illaesum, plurima simul exhibet aestumatione dignissima. Paucis illa dabo, quae ab aliis prolixè sunt deducta. (b) Quantitas illius in diametro sex fere digitos aequat. In eo conspicimus in antica sigillum, in postica contrafigillum, & sigillum secretum in fundo anticae. Antica exhibet imperatorem throno turrato insidentem, manu dextra sceptrum, sinistra globum crucigerum tenentem, capite coronam caesaream, quae in mitram quasi episcopalem desinit, (c) gestantem, dispositis circa ipsum insignibus provinciarum Austriacarum, cum hac inscriptione: SIGILLVM. MAIESTAT. FRIDERICI. DEI. GRA. ROMANORVM. IMPERATORIS. SEMPER. AVGVSTI. DVVIS AVSTRIE. STIRIE. KARINTHIE. ET. CARNIOLE. COMITIS QVE TIROLIS &C. A. E. I. O. V. In folio throni legitur: QVI NATVS EST IN DIE MATHEI APOST. MCCCXV. Contrafigillum sifit aquilam bicipitem cum septem insignibus, & sequentibus verficulis, in

Sigis-

(a) In originali legitur anno *septimo*, qui error est scribae. (b) Ipsa sigilla aeri incisa exhibentur in historia Friderici III, imp. Aeneae Silvii Argentorati 1685. edita, licet unum eorum originali accurate satis non respondeat, sed sine explanatione: apud ANTON. WECKENIVM vero in descriptione Dres. dae pag. 23. accuratius cum aliqua observatione. De illis plura notavit S. R. DN. HEINECCIUS in synt. hist. de sigillis p. 76. 109. sqq. (c) eius figuram vid. ap. HEINECCIUM loc. cit. p. 208. num. 32.

Sigismundi sigillo etiam observatis: **AOVILA EZECHIELIS**
SPONTE MISSA EST DE CELIS VOLAT IPSA SINE META QVO
NEC VATES (al. ALES.) NEC PROPHETA EVOLAVIT ALCIVS. A. E.
I. O. II. Sigillum secretum octangulum in fundo impres-
 sum indicat, diploma ab imperatore esse revisum, & con-
 tinet tria scuta, caesareum, Austriacum & Tirolense,
 cum A. E. I. O. V. & supra caesareum scutum F. A. quod ita
 explico: *Fridericus Austriacus*. Weckius quidem in suo
 ectypo legit F. T. H. sed illud T. per vitra inspectum
 mihi exhibuit vel crucem, vel ornatum ex summitate co-
 ronae surgentem. Quid vero sibi velint versiculi illi in
 contrafigillo expressi: **AOVILA EZECHIELIS &c.** summe
 reverendus DN. D. HEINECCIUS, me quidem iudice, acu
 tetigisse videtur. (a) Literae autem illae initiales A. E. I.
 O. V. in uno hoc sigillo ter repetitae, fuerunt FRIDE-
 RICHI imp. symbolum, quo omnia eius mandato vel facta,
 vel extracta signavit, & cuius explicationem lingua la-
 tina & germanica ipse in diario suo, quod in bibliotheca
 caesarea Vindobonensi asservatur, manu sua dedit: **AV-**
STRIAE EST IMPERARE ORBI VNIVERSO: ALLES ERDREICH
IST OESTREICH VNTERTHAN: referente *Petro Lambecio in*
diario sacri itineris Cellensis. (b) Dederunt quinque illae li-
 terae curiosi ingenii occasionem, XXXVIII earum ex-
 plicationes exhibendi, quarum una & altera mentem
 imperatoris expressit, reliquae vero vel lusus sunt inge-
 nii elegantes, vel ineptae expositiones.

Sic ergo de abrogatione consuetudinis *Frawenradae*,
 tot literis secularium & ecclesiasticorum munita, Helm-
 fadienses plane securi vivebant. Vnum vero adhuc su-
 peresse videbatur, de bullis praecipue papalibus & diplo-
 mate imperatoris habere transumpta, ceu appellantur,
 ut illis apud exteros loco originalium uti possint. Missi
 sunt eum in finem anno sequente MCGCLIX. a senatu duo

pro-

(a) loc. cit. pag. 109. sq. (b) pag. m. 8. sq. edit Hamburg. 1710. fol.
 conf. eiusdem comment. de bibl. caes. lib. 2. c. 8. pag. 754. sqq.
 Tenzel, colloq. mensr. ann. 1694. p. 91. sqq. Heineccius l. c. p. 110. sq.

proconsules *Henricus de Oschersleve & Sanderus Biforp*, Syndici simul & procuratores, ad *Gevehardum* episcopum Halberstadiensem, eumque rogarunt, ut ipse, quia (a) proconsules, consules &c. huiusmodi literis in diversis provinciis, dioecesebus, civitatibus, oppidis & aliis locis, & coram iudicibus diversis, tam ordinariis, quam delegatis, necesse uti haberent, ipsasque propter discrimina viarum ac distantias locorum, & varios eventus inopinabiles non sine gravi periculo de loco ad locum huc illucque ducere & transducere valerent, ideoque debita cum instantia supplicarunt, quatenus huiusmodi literas examinare, transumere & exemplare, ac in publicam formam cum decretis interpositione, quatenus eidem transumptio, tanquam veris literis originalibus in provinciis, dioecesebus &c. nec non in iudicio & extra ubicunque locorum, ubi ipsis uti contingeret, fides plenaria possit adhiberi, redigi facere & mandare dignaretur. Annuit his petitis episcopus, & illis mense aprili dedit duo transumpta, quorum alterum exhibebat bullas *Martini V.* alterum vero literas imp. *FRIDERICI*, quae huic loco inferendas esse non putavi, cum formulas illo tempore usitatas in se contineant. Interea ex his hucusque adductis monumentis satis constare puto, senatum Helmfstadiensem per integrum seculum & ultra omnem movisse lapidem, nullisque sumptibus, qui certe exigui non fuerunt, pepercisse, ut cives suos a noxia ista consuetudine liberaret, & rempublicam servaret salvam. Debetur idcirco illi soli hic honos, quod in terris hinc primus hunc morem abrogaverit, cum in universo hoc ducatu *Brunsvicensi & Calenbergico* sub *FRIDERICO VLTRICO* Duce demum anno *MDCXXV.* id fuerit factum. An in aliis regionibus, circa illa tempora, *Frawenrada* tanto eum apparatu & pompa fuerit sepulta, hactenus mihi non innotuit. Rogo igitur eos, quibus datum est tales in archivis evolere literas, ut, si quid cum processu nostro conveniens invenerint, illud benevole mecum communicare, & de reliquo quaecunque hoc schediasma aequi bonique consulere velint.

(a) Sequentia verba leguntur in transumpto *Gevehardi* episcopi.

1018

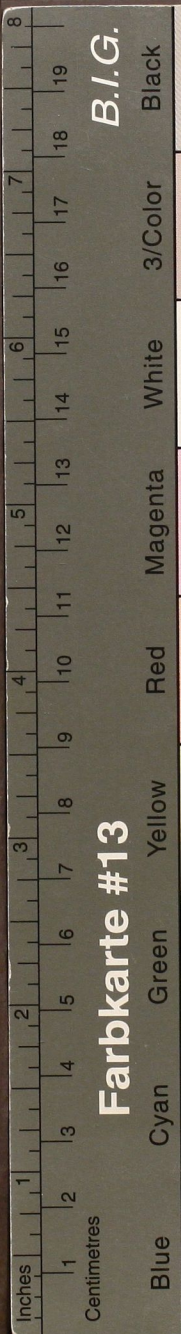
ULB Halle

003 264 521

3

B.I.G.

Farbkarte #13

II n
3825

STADIUM

S XIV. -- XV.
PER

ENRADAM

E ADFLICTVM
O MATIBVS ET BVLLIS
VICIS BRVNSVICENSIS
I ABBATVM WERDINENSIVM
FRIDERICI III. IMPERATORIS
AB EADEM LIBERATVM.

E MVSEO
SCHMIDII D. P. P.
ARIAEVALLENSIS.

LMSTADII,
NIELIS HAMMII, ACAD. TYPOGR.

14.

